δρυφάκτους κατὰ τὸ καὶ ἄλλοθεν γνωστὸν χιαστὸν ἢ δικτυωτὸν σύστημα (πβλ. ὅμοια ἐξ Ἐπιδαύρου *Lechat - Defrasse* Epidaure σελ. 137). Τὸ ἡμέτερον τεμάχιον θὰ προέρχεται πιθανώτατα ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου οἰκήματος μετὰ περιστυλίου τοῦ $4^{ου}$ ἢ $3^{ου}$ π. Χ. αἰῶνος, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς καλῆς τοῦ λίθου ἐργασίας. Τὸ κτήριον τοῦτο ἐλπίζεται νὰ ἀχθῇ εἰς φῶς κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος ἂν καὶ ἡ ἐντὸς ἀμπελῶνος εὕρεσις αὐτοῦ μεγάλως δυσχεραίνει τὴν σκαφικὴν ἔρευναν.

Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

---

9. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΣΙΚΥΩΝΟΣ

Συνεχίζων ἐντολῇ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ τῇ ἀρωγῇ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τὴν ἀνασκαφὴν τῆς δυσαναλόγως πρὸς τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς ἐρευνηθείσης ἀρχαίας Σικυῶνος, ἐπελήφθην, κατὰ τὸν παρελ-

Εἰκ. 1. Ἄποψις τοῦ βορείου ἀναλήμματος.

θόντα Αὔγουστον καὶ Σεπτέμβριον, τῆς σκαφῆς σημαντικοῦ κτηρίου κειμένου 100 περίπου μέτρα Ν. Δ. τοῦ μεγάλου ρωμαϊκοῦ κτηρίου (βαλανείου[1];) ὅπερ

[1] Ὡς βαλανεῖον χαρακτηρίζει τὸ κτήριον τοῦτο ὁ κατὰ τὸ 1436 ἐπισκεφθεὶς τὴν Σικυῶνα *Κυριακὸς ὁ Ἀγκωνίτης* Epigrammata Graeca reperta per Illyricum σελ. XVIII, 128 «*magnas ex cocto latere Thermas*».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 11:19:05 EEST - 167.114.118.212

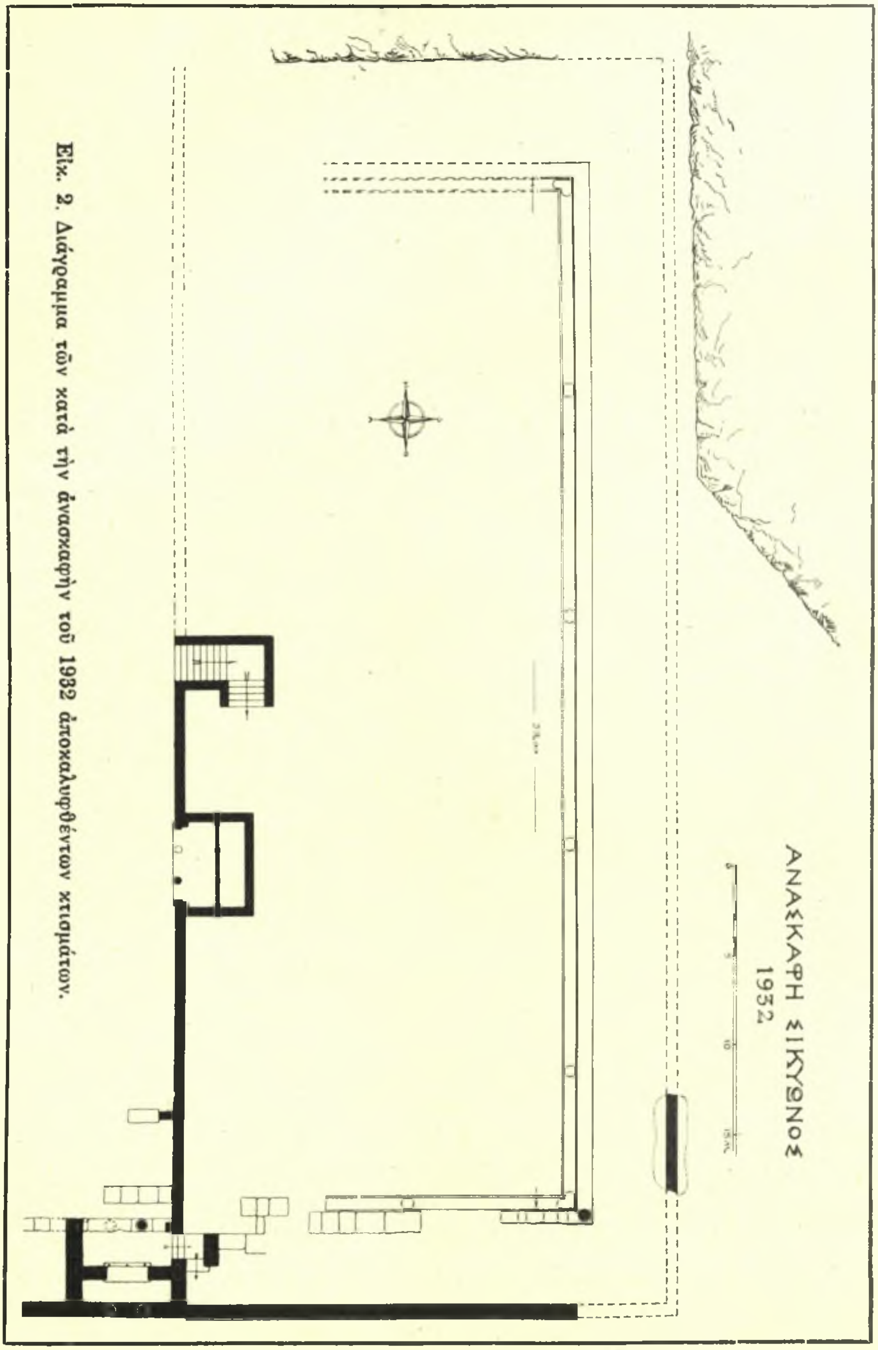

Εἰκ. 2. Διάγραμμα τῶν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1932 ἀποκαλυφθέντων κτισμάτων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 11:19:05 EEST - 167.114.118.212

ὑπὸ τῶν ἐντοπίων ὀνομάζεται παλάτι. Τοῦ ἀνασκαφέντος κτηρίου ἀπεκαλύφθη πρὸς Β. ἱκανὸν τμῆμα μακροῦ ἀναλήμματος διήκοντος ἀπ᾽ Α. πρὸς Δ. κατεσκευασμένου δὲ διὰ μεγάλων κανονικῶν κυφωτῶν λίθων (bombés) ὕψους 0.48 καὶ πάχους 0.84, ἰσοδόμως ἐκτισμένων. Τὰ μήκη τῶν λίθων τούτων ποικίλλουσιν ἀπὸ 0.86 ἕως 0.93. Οἱ κατακόρυφοι ἁρμοί των σχηματίζουσι δίεδρον γωνίαν, ἀνοίγματος 0.05, τέμνουσαν τὴν προσθίαν ἐπιφάνειαν τῶν λίθων κατ᾽ ἐλαφρὰς καμπύλας γραμμάς. Τὸ ἀνάλημμα τοῦτο, ἀνασκαφὲν εἰς μῆκος 55 μ., ***(εἰκ. 1)*** ἐχρησίμευε πρὸς ὑποστήριξιν μακροῦ ὀρθογωνίου ἀνδήρου (70 μ. × 35 μ.) ἐκτεινομένου πρὸς νότον μέχρι τοῦ βράχου τῆς κλιτύος τῆς ἀκροπόλεως, ὅστις διεμορφώθη διὰ κατατομῆς εἰς σχῆμα ὀρθῆς γωνίας (ὅρα κάτοψιν ***εἰκ. 2)***. Ἐπὶ τοῦ ἀνδήρου αὐτοῦ ἡ σκαφὴ ἀπεκάλυψε μέγα κτήριον σχήματος πεῖ, διαστάσεων ἐσωτερικῶν, ἀπὸ ἀκμῆς εἰς ἀκμὴν τοῦ στυλοβάτου, 13×58 μ., φέρον δὲ πρὸς τὸ μὲν ἐσωτερικὸν κιονοστοιχίας, ἐξωτερικῶς δὲ τοῖχον, ἐφ᾽ οὗ ἐστηρίζετο ἡ στέγη τῆς πειομόρφου στοᾶς. Πρὸ τοῦ πωρίνου στυλοβάτου τῆς κιονοστοιχίας (πλάτους 0.90 - 1.10) εὑρέθη συνεχής, εὐρεῖα 0.63 καὶ βαθεῖα 0.65 αὖλαξ, ἐσκαμμένη ἐντὸς πώρου λίθου ἐπικεχρισμένου διὰ σκληροτάτου ὑδραυλικοῦ κονιάματος καὶ φέρουσα κατ᾽ ἀποστάσεις ἐλλειψοειδεῖς κοιλότητας, χάριν καθιζήσεως τῶν ἐν τῷ ὕδατι στερεῶν οὐσιῶν ***(εἰκ. 3)***. Ἡ μεγάλη διάμετρος τῶν ἐλλειψοειδῶν λεκανῶν εἶναι 0.73 ἡ δὲ μικρὰ 0.50, τὸ δὲ βάθος αὐτῶν 0.41. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς δυτικῆς πλευρᾶς εὑρέθησαν τέσσαρες

Εἰκ. 3. Τμῆμα τοῦ βορείου στυλοβάτου τοῦ πειομόρφου κτηρίου μετὰ τῆς πρὸ αὐτοῦ αὔλακος.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 11:19:05 EEST - 167.114.118.212

ἐλλειψοειδεῖς λεκάναι καὶ δύο ἄκραι καρδιόσχημοι, ἐπὶ δὲ τῆς βορείου μία μόνον ἐλλειψοειδὴς λεκάνη. Ἡ νοτία πλευρὰ τοῦ κτηρίου δὲν ἀνεσκάφη εἰσέτι. Ἡ ὕπαρξις τῆς αὔλακος ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ πρὸ τῶν κιονοστοιχιῶν χῶρος ἦτο ὕπαιθρος. Ποῖος ὅμως ἦτο ὁ προορισμὸς τοῦ ἀποκαλυφθέντος στωικοῦ κτηρίου δὲν ἠδυνήθην εἰσέτι νὰ ἐξακριβώσω. Τῆς κιονοστοιχίας, ἥτις ἦτο δωρική, ἀνεστήλωσα τμῆμα ἑνὸς τῶν γωνιαίων πωρίνων κιόνων ***(εἰκ. 3)*** ἔχοντος τὸν κορμὸν ἀρράβδωτον τὸ κάτω τρίτον. Ὁ κίων θ' ἀπετελεῖτο πιθανῶς ἐκ δύο μόνον τεμαχίων καὶ τοῦ κιονοκράνου, ὅπερ εὑρέθη τοποθετηθέν, χάριν ἀσφαλείας, ἐπὶ τοῦ ἀναστηλωθέντος κάτω τμήματος τοῦ κίονος (εἰκ. 3). Ἡ διάμετρος τῶν κιόνων εἶναι 0.55. Τοῦ δὲ θριγκοῦ ἀνευρέθη μόνον τεμάχιον πωρίνου δωρικοῦ ἐπιστυλίου μετὰ τοῦ κανόνος καὶ δύο σταγόνων, ἐκ δὲ τῆς στέγης πήλιναί τινες σίμαι μετ' ἀκανθωτοῦ κοσμήματος καὶ λεοντοκεφαλῶν ὡς καὶ τεμάχια κεραμίδων ἰδιοτύπου συναρμογῆς. Πάντα κατετέθησαν εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν συλλογὴν τῆς Σικυῶνος (Οἰκία Παν. Μανίκα).

Εἰκ. 4. Ἄποψις τοῦ ἀνατολικοῦ ἀναλήμματος.

Ὡς δ' ἡ βόρειος οὕτω καὶ ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ ἀνδήρου ὑπεστηρίζετο δι' ἀναλήμματος ἐκ κυφωτῶν λίθων, ὁμοίας ἀκριβῶς κατασκευῆς πρὸς τὸ βόρειον. Τὸ ἀνατολικὸν τοῦτο ἀνάλημμα ***(εἰκ. 4)*** ἀπεκαλύφθη διὰ σκαφῆς μέχρι βάθους 2.50 μ., δὲν εἶναι ὅμως συνεχὲς ἀλλὰ διακόπτεται κατὰ μὲν τὸ δυτικὸν αὐτοῦ τμῆμα ὑπὸ εὐρείας (πλ. 2.00 μ.) κλίμακος ***(εἰκ. 5)*** ἀναγούσης εἰς τὸ ἄνδηρον διὰ δύο καμπῶν, ὧν ἡ μὲν εἶχεν 9 ἡ δὲ 6 ἀνέτους βαθμίδας· κατὰ δὲ τὸ μέσον τοῦ μήκους του τὸ ἀνάλημμα διακόπτεται ὑπὸ ὀρθογωνίου κρήνης ***(εἰκ. 6)*** πλάτους 4.80 μ., εἰσχωρούσης 4 ὅλα μέτρα ἐντὸς τοῦ ἀνδήρου.

Ἡ κρήνη, ὁλοσχερῶς ἀποκαλυφθεῖσα, ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς ὀρθογωνίου

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 11:19:05 EEST - 167.114.118.212

ἀκαλύπτου δεξαμενῆς, πλ. 1.50, ἧς τὴν πρὸς τὰ ἔξω πλευρὰν σχηματίζει χαμηλὸν (0.80) κυματιοφόρον θωράκιον, ὅπερ ἔφρασσε τὰ μεταξὺ δύο πωρίνων στύλων καὶ δύο παραστάδων κενά. Οἱ στῦλοι κατὰ μὲν τὸ πρόσθιον αὐτῶν ἥμισυ εἶναι ἡμικυλινδρικοὶ κατὰ δὲ τὸ ὀπίσθιον τετράγωνοι, πλευρᾶς 0.20· τὸ κιονόκρανον ἔμπρὸς μὲν ἔφερεν ἐχίνον καὶ ἄβακα, ὄπισθεν δὲ ἐπάλληλα κυμάτια, ὡς ἐπίκρανον παραστάδος. Εὑρέθη καὶ τὸ ἐπὶ τῶν κιόνων καὶ τῶν παραστάδων βαῖνον, ἁπλοῦ τύπου, ἐπιστύλιον, ὕψους 0.255. Πρὸ τῆς δεξαμενῆς ὑπῆρχε πλατεῖα βαθμίς, ἐφ' ἧς ἐπάτουν οἱ ὑδρευόμενοι, στεγαζόμενοι κάτωθεν προστώου φερομένου ὑπὸ δύο πωρίνων κιόνων μεταξὺ παραστάδων. Τῶν κιόνων εὑρέθη κατὰ χώραν ὁ ἕτερος τῶν κατωτάτων σφονδύλων διαμεμορφωμένος ὡς πολυγωνικὸν πρίσμα. Ἡ διάμετρός του εἶναι 0.42. Τοῦ ἄλλου σῴζονται οἱ δύο σιδηροῖ γόμφοι προσηλώσεως ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου. Τῶν δὲ παραστάδων ἡ πρὸς τὰ ἔξω πλευρὰ ἐλαξεύθη ἐπὶ τῶν αὐτῶν καὶ τὸ ἀνάλημμα λίθων. Οἱ τοῖχοι τῆς κρήνης εἶναι ἐπικεχρισμένοι διὰ λειοτάτου τὴν ἐπιφάνειαν ἀλλὰ σκληροτάτου τὴν σύστασιν ὑδραυλικοῦ κονιάματος ἱκανοῦ πάχους. Τὸ ὕδωρ ἤρχετο εἰς τὴν δεξαμενὴν διὰ τριῶν ἀγωγῶν, ὧν τὰ στόμια, κείμενα εἰς ὕψος 1.50 ἀπὸ τοῦ δαπέδου, ἐκοσμοῦντο πιθανώτατα διὰ χαλκῶν λεοντοκράνων, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν ὀπῶν προσηλώσεως, αἵτινες τὰ περιβάλλουσι (εἰκὼν 6). Ἐκ τῆς δεξαμενῆς δὲ τὸ ὕδωρ ἠντλεῖτο δι' ὑδριῶν. Τὰ κατὰ τὴν σκαφὴν ἀνευρεθέντα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἐπιτρέπουσι τὴν ἀσφαλῆ γραφικὴν τοῦ μνημείου ἀναπαράστασιν. Ἡ στέγη τῆς κρήνης θὰ ἦτο πιθανώτατα ξυλίνη καὶ ὁριζοντία. Χρονολογικῶς

Εἰκ. 5. Ἐπικαμπὴς κλῖμαξ ἀνόδου εἰς τὸ ἄνδηρον.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 11:19:05 EEST - 167.114.118.212

ἡ κρήνη εἶναι σύγχρονος πρὸς τὸ ἀνάλημμα, διότι ἡ ἐξωτερικὴ πλευρὰ τῶν παραστάδων αὐτῆς (εἰκ. 6) εἶναι, ὡς εἴπομεν, λαξευμένη ἐπὶ τῶν λίθων τοῦ ἀναλήμματος κατὰ τρόπον ἀποκλείοντα τὴν μεταγενεστέραν τοποθέτησιν.

Κατὰ δὲ τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ ἀναλήμματος ἀπεκαλύφθη ἀφ' ἑνὸς μὲν στενωτέρα κλῖμαξ ἀνάγουσα καὶ αὐτὴ εἰς τὸ ἄνδηρον (ὅρα εἰκ. 2 καὶ 7) ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ἐδάφη κατασκευῆς προπύλου τῆς συνήθους δικιονίου μορφῆς, οὗτινος ἡ πρὸς βορρᾶν πρόσοψις ἐφράχθη ἀργότερον συνεχισθέντος πρὸς ἀνατολὰς τοῦ βορείου ἀναλήμματος τοῦ ἀνδήρου (εἰκ. 2). Τοῦ δὲ προπύλου

Εἰκ. 6. Ἄποψις τῆς κρήνης ἀπ' ἀνατολῶν.

εὑρέθη κατὰ χώραν ἡ βάσις τοῦ ἑτέρου τῶν δύο κιόνων τῆς ἐσωτερικῆς (νοτίας) προσόψεως μετὰ συναφοῦς τμήματος τοῦ κορμοῦ ἐρραβδωμένου διὰ 20 ραβδώσεων *(εἰκ. 7)*. Τὸ ὕψος τοῦ εὑρεθέντος σφονδύλου μετὰ τῆς βάσεως εἶναι 0.41, ἡ διάμετρος τῆς βάσεως 0.45, ἡ δὲ τοῦ κορμοῦ 0.49. Εὑρέθη ἐπίσης καὶ τὸ κατώφλιον τῆς ἐν τῷ ἐγκαρσίῳ τοίχῳ θύρας, οὗτινος τὸ μὲν μῆκος εἶναι 2.68 τὸ δὲ πλάτος 1.06. Σῴζονται δ' ἐπ' αὐτοῦ καὶ οἱ τόρμοι τῶν ληνῶν τῆς θύρας, ὡς καὶ ὁ διὰ τὸν μεσαῖον σύρτην. Τὸ ὁλικὸν μῆκος τοῦ προπύλου εἶναι 5.57 τὸ δὲ πλάτος 6.55 μ. Ἡ ἀπὸ τοῦ προπύλου εἰς τὸ ἄνδηρον ἀνάγουσα μικρὰ ἐπικαμπὴς κλῖμαξ ἦτο τοθετημένη μεταξὺ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ στοᾶς καὶ τοῦ θυραίου τοίχου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 11:19:05 EEST - 167.114.118.212

Ἀμέσως ὄπισθεν τοῦ προπύλου, ἤτοι πρὸς νότον, ἀνευρέθη στοὰ βαίνουσα καθέτως πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ἀνάλημμα τοῦ ἀνδήρου. Τῆς στοᾶς ταύτης σῴζεται ὁ στυλοβάτης καὶ ἡ ἀντίστοιχος ἐπὶ τοῦ ἀναλήμματος παραστὰς μεθ᾿ ὡραίας ἰωνικῆς βάσεως (εἰκ. 7).

Αἱ κλίμακες, ἡ κρήνη καὶ τὸ πρόπυλον μαρτυροῦσι σαφῶς, ὅτι εὐθὺς πρὸ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀναλήμματος ὑπῆρχε δρόμος. Ἴσως λοιπὸν νὰ εὑρισκώμεθα εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς ἐνταῦθα — κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Παυσανίου — τοποθετουμένης ἀγορᾶς.

Ὡς πρὸς τοὺς χρόνους κατασκευῆς τοῦ ἀναλήμματος παρατηροῦμεν ὅτι

Εἰκ. 7. Τὸ δυτικὸν τμῆμα τοῦ προπύλου μετὰ τῆς ἐσωτερικῆς στοᾶς καὶ τῆς μικρᾶς κλίμακος.

ἡ διὰ κυφωτῶν λίθων τοιχοδομία, ἣν παρουσιάζει, καίπερ ἀπαντῶσα σποραδικῶς ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος (Ἐλευσίς, Σούνιον, ἄνευ τῆς διέδρου γωνίας τῶν κατακορύφων ἁρμῶν), ὅμως εἶναι ἐν συχνοτέρᾳ χρήσει κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους καὶ ἀργότερον. Παρομοία τοιχοδομία εὕρηται ἐν μὲν τῇ κυρίως Ἑλλάδι ἐν Μεσσήνῃ [1] ἐν δὲ τῇ Ἰωνίᾳ ἐν Πριήνῃ [2],

[1] Ψευδισόδομον ἀνάλημμα τοῦ συνεδρίου Expédition Scientifique de Morée I πίν. 37.

[2] Ἐκκλησιαστήριον *Wiegand - Schrader* Priene 1904 σελ. 225 εἰκ. 217.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 11:19:05 EEST - 167.114.118.212

Ἐφέσῳ [1] καὶ ἐν Μαγνησίᾳ τῇ ἐπὶ Μαιάνδρῳ [2]. Σύγχρονον πρὸς τὰ ἑλληνιστικὰ παραδείγματα εἶναι πιθανώτατα καὶ τὸ ἀνάλημμα τῆς Σικυῶνος.

Κινητὰ εὑρήματα.

Κινητὰ εὑρήματα ἡ ἀνασκαφὴ ἔσχε τὰ ἀκόλουθα:

1ον Κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ βορείου ἀναλήμματος. Τμῆμα ἀγωνιστικῆς ἐπιγραφῆς ***(εἰκ. 8)*** γεγραμμένης ἐπὶ λίθου σκληροῦ κυανωποῦ (0.21×0.13) εἰς Σικυώνιον ἀλφάβητον.

Ἀγαθ[α
Πυθοῖ
Ἰσθμοῖ
Νεμέα
Ἰσθμοῖ
Σεκυõ[νι
Ἀ]θάν[αις

Εἰκ. 8. Ἀγωνιστικὴ ἐπιγραφή.

Ὕψος γραμμάτων 0.017 - 0.02. Διακρίνονται σαφῶς καὶ αἱ χαρακώσεις. Ὁ λίθος ἦτο ἀμφίγραφος. Ἐπὶ τῆς ὀπισθίας παρειᾶς διακρίνονται αἱ χαρακώσεις καὶ δύο μόνον γράμματα ΙΣ. Πρὸς χρονολόγησιν τῆς ἐπιγραφῆς θὰ βοηθηθῶμεν ἐκ τῆς μορφῆς τῶν γραμμάτων. Οὕτω ἡ μορφὴ τοῦ γάμμα ὡς λατινικοῦ L καὶ ἡ τοῦ μῦ μὲ βραχύτερον τὸ τέταρτον σκέλος εὑρίσκονται συνήθως εἰς ἐπιγραφὰς τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος. Λίαν δὲ χαρακτηριστικὴ τοῦ ἀρχαιοτάτου σικυωνίου ἀλφαβήτου εἶναι καὶ ἡ ἐκ δύο ἀντικορύφων τριγώνων ἀποτελεσθεῖσα μορφὴ τοῦ ε ψιλοῦ ὡς καὶ ἡ τοῦ ρομβοειδοῦς ο μικροῦ καὶ ἡ τοῦ θῆτα. Ἐπειδὴ ὅμως μετὰ τῶν ἄνω στοιχείων συνυπάρχουσι καὶ τὸ εὐθύγραμμον ἰῶτα καὶ τὸ τετρασκελὲς σῖγμα, πρέπει ἡ ἐπιγραφή μας νὰ κατέλθῃ μέχρι τῶν μέσων περίπου τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος [3].

---

[1] Forschungen in Ephesos I σελ. 144 *Niemann.*

[2] Ἀνάλημμα τοῦ θεάτρου *Humann, Kohte, Watzinger* Magnesia am Maeander 1904 εἰκ. 8 σελ. 24.

[3] Σύγχρονος πρὸς τὴν δημοσιευομένην ἐπιγραφὴν εὑρέθη τὸ 1887 εἰς τὸ Β.Δ. τοῦ Βασιλικοῦ κείμενον χωρίον Μοῦλκι καὶ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ *M. L. Earle* ἐν Papers of the American School at Athens Vol. V. (1890) σελ. 39.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 11:19:05 EEST - 167.114.118.212

2ον) Κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ἀνατολικοῦ ἀναλήμματος εὑρέθησαν δύο ἀκέφαλοι, μετρίας τέχνης φυσικοῦ δὲ μεγέθους μαρμάρινοι ἀνδρικοὶ κορμοί, ὁ μὲν ***(εἰκ. 9)*** ἐπὶ τοῦ πλατυσκάλου τῆς μεγάλης κλίμακος ὁ δὲ ***(εἰκ. 10)*** παρὰ τὸν πόδα τοῦ ἀναλήμματος. Περιβεβλημένοι ἀμφότεροι τὴν συνήθη ρωμαϊκὴν togam μὲ τὴν τόσον ὑστεροῦσαν εἰς ἔκφρασιν πτυχολογίαν, ἐμφανίζονται εἰς τὴν τυπικὴν κατ᾽ ἐνώπιον στάσιν

Εἰκ. 9. Ἀνδριὰς μετ᾽ ἐνθέτου κεφαλῆς, ρωμαϊκῶν χρόνων.

Εἰκ. 10. Ἀνδριὰς ἀκέφαλος ρωμαϊκῶν χρόνων.

προβάλλοντες τὸν ἀριστερὸν πόδα καὶ φέροντες τὴν δεξιὰν πρὸ τοῦ στήθους ἀναδιπλωμένην ἐντὸς τοῦ ἐνδύματος, καθ᾽ ὃν χρόνον ἡ ἀριστερά, κατακορύφως σχεδὸν πρὸς τὸν μηρὸν καταπίπτουσα, συγκρατεῖ, ἐλαφρῶς καμπτομένη, τὴν ἄκραν τῆς toga.

Καὶ ὁ μὲν πρῶτος κορμὸς διατηρεῖ μόνον τὸν ἕνα τῶν ποδῶν φέροντα καὶ τὸ σανδάλιον, οὗτινος διακρίνονται σαφῶς οἱ ἱμάντες, ἔχει δ᾽ ἀποκεκρουμένας τὰς ἄκρας χεῖρας. Τοῦ δὲ δευτέρου κορμοῦ ἐλλείπουσι μὲν ἀμφότεροι οἱ πόδες διατηροῦνται ὅμως καλῶς αἱ ἄκραι χεῖρες, ὧν ἡ ἀριστερὰ φέρει δακτύλιον μετὰ λίθου περὶ τὸν τέταρτον δάκτυλον (εἰκ. 10). Ἀμφότεροι οἱ κορ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 11:19:05 EEST - 167.114.118.212

μοὶ φέρουν κατὰ τὸν λαιμὸν τὴν οἰκείαν πρὸς ἔνθεσιν τῆς κεφαλῆς βαθεῖαν κοιλότητα (εἰκ. 10).

Εἰς ὀλίγων μέτρων ἀπὸ τῶν περιγραφέντων κορμῶν ἀπόστασιν εὑρέθησαν δύο ἀνδρικαὶ φυσικοῦ μεγέθους κεφαλαί. Τούτων ἡ μέν, διατηρηθεῖσα ἀκεραία, προσαρμόζεται τελείως πρὸς τὸν ἕτερον τῶν κορμῶν (εἰκ. 9), ἡ δὲ ἔχει τὴν ῥῖνα καὶ τὸ ἄνω χεῖλος ἀποκεκρουμένον.

Ἡ πρώτη κεφαλή, ***(εἰκ. 11)*** ἐργασίας μᾶλλον ἁδρᾶς, εἰκονίζει μὲ ἰσχυρὸν ρεαλισμὸν ἄνδρα, ἔχοντα τοὺς ὀφθαλμοὺς βεβαθυσμένους, τὸ βλέμμα ἐστραμ-

Εἰκ. 11α.
Κεφαλὴ ρωμαϊκῶν
χρόνων.

Εἰκ. 11β.
Ἡ παραπλεύρως κεφαλὴ
ὁρωμένη κατὰ κρόταφον

μένον πρὸς τὸ ἄπειρον καὶ προέχουσαν τὴν κάτω σιαγόνα. Τὰ ὦτα εἶναι μεγάλα καὶ ἁδρῶς εἰργασμένα ἡ δὲ βραχεῖα κόμη καταλήγει ἐπὶ τοῦ μετώπου εἰς μικροὺς βοστρίχους. Τὰ οὐχὶ λίαν κανονικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς, ἥτις ἔχει μὲν ἠθικήν τινα πνοὴν ἀλλ᾽ οὐχὶ καὶ ἀνωτέραν πνευματικὴν ἔκφρασιν, μαρτυροῦσιν ὅτι πρόκειται περί τινος ἀστοῦ διακριθέντος πιθανῶς εἴς τινα δημοσίαν ὑπηρεσίαν ἢ εὐεργετήσαντος τὴν Σικυῶνα, ἐφ᾽ ᾧ καὶ ἐτιμήθη δι᾽ εἰκονικοῦ ἀνδριάντος.

Πολὺ εὐγενεστέρα καὶ ἰδανικωτέρα τῆς πρώτης μᾶς παρουσιάζεται ἡ δευτέρα κεφαλὴ ***(εἰκ. 12)*** ἥτις ὅμως δὲν προσαρμόζεται εἰς τὸν δεύτερον κορμόν, ὡς ἄλλως τε ἀνεμένετο, ἀφοῦ οὐδόλως συμβιβάζεται ἡ λίαν ἐπιμελὴς ἐργασία της πρὸς τὴν χειρωνακτικὴν τοῦ δευτέρου κορμοῦ ἐκτέλεσιν.

Ἂν καὶ ἔχει τὴν ῥῖνα κολοβὴν ὅμως, ἡ κεφαλὴ αὐτή, μὲ τοὺς μεγάλους

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 11:19:05 EEST - 167.114.118.212

ἀμυγδαλωτοὺς ὀφθαλμούς, τὸ εὐρὺ ἀρρυτίδωτον μέτωπον καὶ τὰ λεπτὰ εὐθέα χείλη ἀποπνέει εὐγένειαν καὶ ἠρεμίαν ἐνθυμίζουσα ἀρχαῖα ἑλληνικὰ πρότυπα, πρὸς τὰ ὁποῖα ἄλλως τε τὴν πλησιάζει καὶ ἡ ἀρίστη τεχνική της ἐκτέλεσις. Ἀμφότεραι αἱ κεφαλαί, λόγῳ τοῦ εἴδους τῆς κομώσεως, τῆς διαμορφώσεως τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τοῦ καθόλου πνεύματος, ὅπερ τὰς διέπει, ἀνήκουσιν εἰς τοὺς χρόνους τῶν Κλαυδίων ἤτοι εἰς τὰ μέσα τοῦ 1ον μ. Χ. αἰῶνος. Τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς δευτέρας κεφαλῆς παρουσιάζουσιν ὁμοιότητά τινα πρὸς τὰ τοῦ Ἀγρίππα [1] καὶ τοῦ υἱοῦ του Γαΐου Καίσαρος [2] ἀλλὰ δὲν συμπίπτουν ἀκριβῶς

Εἰκ. 12α.
Κεφαλὴ ρωμαϊκῶν χρόνων.

Εἰκ. 12β.
Ἡ παραπλεύρως κεφαλὴ ὁρωμένη κατὰ κρόταφον.

πρὸς ἐκεῖνα· διὰ τοῦτο προτιμῶ νὰ θεωρήσω καὶ τὴν δευτέραν κεφαλὴν ὡς εἰκονίζουσαν ἄγνωστόν τινα Ρωμαῖον ἢ καὶ Σικυώνιον.

3ον) Εὐθὺς πρὸ τῆς ἀνατολικῆς παραστάδος τῆς κρήνης εὑρέθη ὕπτιος τρίτος, φυσικοῦ καὶ αὐτὸς μεγέθους, ἀκέφαλος μαρμάρινος κορμὸς ἀνδριάντος ρωμαίας δεσποίνης, ***(εἰκ. 13)*** ἱσταμένης ἣν στάσιν καὶ οἱ ἄνδρες περιβεβλημένης δὲ — ὡς συνειθίζετο διὰ τὰς γυναῖκας μέχρι τῶν τελευταίων ρωμαϊκῶν χρόνων — τὸν ἑλληνικὸν ποδήρη χιτῶνα καὶ τὸ ἱμάτιον πτυχούμενον εἰς ἐκφραστικὰς πτυχὰς καὶ ἀναδιπλούμενον περὶ τὴν ὀσφὺν καὶ τὸν δεξιὸν ὦμον ἵνα καταλήξῃ εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἐλαφρῶς καμπτομένην διὰ νὰ συγκρατήσῃ τὰς ἀφθόνους πτυχάς του. Ἡ ἐργασία τοῦ κορμοῦ τούτου εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνωτέρα τῆς τῶν δύο ἀνδρικῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους θὰ εἶναι πιθανῶς σύγχρονος.

[1] Ὅρα εἰκόνα παρὰ *Hekler* Die Bildniskunst der Griechen und Römer εἰκ. 174.
[2] *Hekler* ἔ.ἀ. εἰκ. 184.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 11:19:05 EEST - 167.114.118.212

Ἡ ἀφθονία τῶν μαρμαρίνων ἀνδριάντων, οἵτινες ἀνευρέθησαν πρὸ τοῦ ἀναλήμματος, καταρριφθέντες, ὡς μαρτυρεῖ ἡ θέσις τῆς εὑρέσεώς των, ἀπὸ τοῦ ἄνωθεν ἀνδήρου, μαρτυρεῖ περὶ τῆς σπουδαιότητος τοῦ πειομόρφου κτηρίου, ὅπερ καὶ λόγῳ τοῦ μεγέθους του δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ἀσφαλῶς ὡς δημόσιον.

Μικροτέρα τις σκαφὴ ἐνεργηθεῖσα παρὰ τὴν μακρὰν στοὰν ἔφερεν εἰς φῶς ἀκέφαλον καὶ ἄπουν κορμὸν Ἀρτέμιδος *(εἰκ. 14)* μικρότερον τοῦ φυσι-

Εἰκ. 13.
Γυναικεῖος ἀνδριὰς ρωμ. χρόνων.

Εἰκ. 14.
Ἄγαλμα Ἀρτέμιδος (σῳζ. ὕψ. 0.45).

κοῦ, ἐκ πεντελησίου μαρμάρου. Ἡ θεὰ φορεῖ βραχὺν ἀχειρίδωτον χιτῶνα μὲ ἀπόπτυγμα, ἐζωσμένον ὑψηλὰ ὑπὸ τὸ στῆθος κρατεῖ δὲ ἀναδιπλωμένον ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ κεκαμμένου βραχίονος αὐτῆς μικρὸν μανδύαν. Ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ὤμου καταβαίνει διαγωνίως πρὸ τοῦ στήθους ὁ ἱμὰς τῆς φαρέτρας, ἥτις ὅμως παρελείφθη νὰ παρασταθῇ ἐπὶ τῆς ράχεως, ὡς συμβαίνει καὶ εἰς ἄλλα παραδείγματα. Χωροῦσα μὲ βῆμα γοργὸν προβάλλει ἡ θεὰ τὸν ἀριστερὸν πόδα, ἡ δὲ κινησίς της αὐτὴ κολπώνει τὸν χιτῶνα της χωριζόμενον εἰς πλουσίας πτυχὰς ἑκατέρωθεν τοῦ προβεβλημένου μηροῦ. Τὸ ὕφασμα τοῦ χιτῶνος παρεστάθη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 11:19:05 EEST - 167.114.118.212

λεπτόν, ὡσεὶ διαφανές, ἀφῖνον νὰ διαγράφωνται εὐκρινῶς αἱ φυσικαὶ μορφαὶ τοῦ σώματος. Τῆς δεξιᾶς χειρὸς τὸ μικρὸν σῳζόμενον παρὰ τὸν ὦμον τμῆμα τοῦ βραχίονος δεικνύει ὅτι δὲν ἦτο ὑψωμένη. Ἡ ἀριστερὰ χεὶρ θὰ ἐκράτει πιθανώτατα τὸ τόξον. Ὁ τύπος οὗτος τῆς Ἀρτέμιδος ἀπαντᾷ εἰς ἱκανὰ ἄλλα παραδείγματα, ἅτινα συνέλεξεν ἐσχάτως ὁ Krahmer [1], χωρίσας αὐτὰ εἰς δύο κατηγορίας: 1) Τὴν τοῦ τύπου τῆς Ἀρτέμιδος τοῦ Λατερανοῦ, εἰς ἣν ὑπάγεται, πλὴν ἄλλων, καὶ ἡ Ἄρτεμις τοῦ Palazzo Rospigliosi (ἀμφότεραι αἱ χεῖρες ὑψηλὰ εἰς στάσιν τοξεύσεως, δεξιὸς ποὺς προβεβλημένος) καὶ 2) τὴν τοῦ «τύπου Ἀθηνῶν» (χεῖρες κεκαμμέναι χαμηλὰ μὲ τὸν δεξιὸν ἢ τὸν ἀριστερὸν πόδα προβεβλημένον). Ἡ Ἄρτεμις τῆς Σικυῶνος ὑπάγεται εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν, ὁμοιάζουσα ὡς πρὸς τὴν στάσιν πρὸς τὴν Ἄρτεμιν τοῦ Λούβρου (Krahmer ἔ.ἀ. εἰκ. 2). Ὡς πρὸς τοὺς χρόνους κατασκευῆς τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Σικυῶνος ἡ ἀρκετὰ ξηρὰ καὶ οὐχὶ πολὺ ἐπιμελὴς ἐργασία της κατατάσσει αὐτὴν εἰς τὸ τέλος τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς καὶ πιθανώτατα τὸν 2ον π. Χ. αἰῶνα [2].

Πρόσθετοι ἐργασίαι.

Ἀνοιχθέντος, πρὸς πρόληψιν τυμβωρυχείας, τάφου μικροῦ παιδίου ὠρυγμένου μετ' ἄλλων μεγαλυτέρων σεσυλημένων ἐντὸς τοῦ μαλακοῦ πετρώματος

Εἰκ. 15. Πήλινα εἰδώλια ἐκ τάφου παιδίου.

[1] Athenische Mitteilungen LV (1930) σελ. 237 ἑ.

[2] Ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς τύπος Ἀρτέμιδος (Λατερανοῦ καὶ Rospigliosi) θεωρηθεὶς ἄλλοτε ὡς προπεργαμηνὸς (*Mahler* R A I 1903, 383) καὶ δὴ τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος *Lawrence* JHSt. 46, 1926, 216) πιστεύεται σήμερον ὅτι ἐδημιουργήθη κατὰ τὸ 1ον ἥμισυ τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος (*P. Grotemeyer* Jahrb. d. Inst. XLIII, 1928, 273).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 11:19:05 EEST - 167.114.118.212

(ἀσπριᾶς) λοφίσκου παρὰ τὸ πρὸς τὸ Μοῦλκι κράσπεδον τοῦ ὀροπεδίου τῆς ἑλληνιστικῆς Σικυῶνος, συνήχθησαν ἱκαναὶ πήλιναι πλαγγόνες παριστῶσαι γυναῖκας ὀρθὰς ἢ καθημένας, ὧν αἱ πλεῖσται κρατοῦσι πτηνὰ — κύκνους ἢ χῆνας — ***(εἰκ. 15).*** Τὰ εἰδώλια εἶναι κεκονιαμένα διατηροῦσι δὲ ζωηροὺς χρωματισμοὺς καὶ ἀνήκουσι, τὰ πλεῖστα, εἰς τοὺς κατ' ἀρχαιότερα πρότυπα ἐξειλιγμένους τύπους[1]. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου συνελέχθησαν καί τινα μικρὰ μελανογάνωτα καὶ ἀγάνωτα ἀγγεῖα — σκυφίδια δίωτα, οἰνοχόαι μετὰ τριφύλλου στομίου, λεκανίδες μετὰ πώματος κλπ. — τοῦ 4ου ἢ 3ου π. Χ. αἰῶνος, ἅτινα κατετέθησαν μετὰ τῶν εἰδωλίων εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν συλλογὴν τῆς Σικυῶνος.

Ἀναφέρω ἐν τέλει ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνασκαφῆς, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ σπουδαστοῦ τῆς Σχολῆς Ἀρχιτεκτόνων κ. Εὐσταθίου Στίκα, κατεμέτρησα τὴν περιοχὴν τῆς ἀρχαίας Σικυῶνος, ἣν καὶ ἐσχεδίασα ὑπὸ κλίμακα 1 : 500. Τὸ συνταχθὲν γενικὸν τοπογραφικὸν διάγραμμα περιέλαβε πάντα τὰ μέχρι τοῦδε ἀποκαλυφθέντα κτήρια (Στάδιον, Θέατρον, ναὸν Ἀρτέμιδος, Βουλευτήριον, Μακρὰν Στοάν, Θέρμας, καὶ τὸ ἀνωτέρω περιγραφὲν πειόμορφον ὑπόστεγον κτήριον).

Ἰανουάριος 1933. Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

---

10. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΑΜΝΙΣΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

Ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη, ἥτις κατέληξεν εἰς ἀξιόλογα ἀποτελέσματα καὶ δίδει ἐλπίδας εὑρέσεως ἄλλων ἀκόμη σπουδαίων ἐγκαταστάσεων καὶ εὑρημάτων, διεξήχθη ἀπὸ 21ης Μαρτίου μέχρι 12ης Ἀπριλίου τοῦ 1932 καὶ διακοπεῖσα προσωρινῶς ἐπανήρχισε τὴν 10ην Μαΐου συνεχισθεῖσα ἀνελλιπῶς μέχρι τῆς 18ης Ἰουνίου[2].

Ἱστορικὸν τῆς ἀνασκαφῆς. Ὁ Ἀμνισὸς εἶναι εὔφορος κοιλὰς πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ Ἡρακλείου περὶ τὰ 7 χιλιόμετρα, διαρρεομένη ὑπὸ ὁμωνύμου ἐν τῇ ἀρχαιότητι ποταμίου καὶ καταλήγουσα εἰς ἀναπεπταμένον ὡραῖον ἀμμώδη αἰγιαλὸν δύο καὶ ἡμίσεος σχεδὸν χιλιομέτρων μήκους. Σήμερον ἡ κοιλὰς καλεῖται Καρτερός, τὸ δὲ μέρος τῆς ἀνασκαφῆς, κείμενον πέριξ τῶν προπόδων βραχώδους λόφου ὑψουμένου ὀλίγα μέτρα ἀπὸ τῆς θαλάσσης μετὰ παρειῶν

---

[1] *Winter*, Die antiken Terrakotten Berlin 1930 I σελ. 84 ἀριθ. 3, 4, 5.

[2] Οἱ πόροι τῆς ἀνασκαφῆς ἦσαν δραχμαὶ 14 χιλιάδες ἐκ μέρους τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ ἕτεραι 16,000 δραχμαὶ προερχόμεναι ἐξ ἐράνου μεταξὺ ἐξεχόντων εὐγενῶν καὶ φιλαρχαίων ὁμογενῶν, εὐγενεῖ μερίμνῃ τοῦ κ. Γεωργίου Ζαρίφη. Ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου ποσοῦ 5 χιλιάδες παραμένουσιν ἀνέπαφοι, προοριζόμεναι διὰ τὴν ἀγορὰν τοῦ ἀγροῦ τῆς ἀνασκαφῆς, καθὼς καὶ μικρόν τι ποσὸν 1080 δραχμῶν, ὅπερ ἐπερίσσευσε.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 11:19:05 EEST - 167.114.118.212